

Redengevende omschrijving

Naam De Grote Rietschuur

Adres Kriekenoord 7, Diemen

Bouwjaar 1952 - 1957

Architect Frank van Klinger

Oorspronkelijke functie "Arbeidsinrichting voor Geestelijk Onvolwaardigen"

Huidige functie kantoor en voor een gedeelte in gebruik als postsorteercentrum.

Links het hoofdgebouw en rechts de inmiddels gesloopte kleine rietschuur, vanuit zuidelijke richting gezien. Ongedateerde foto, bron: Het Nieuwe Instituut, fotograaf waarschijnlijk J. Versnel

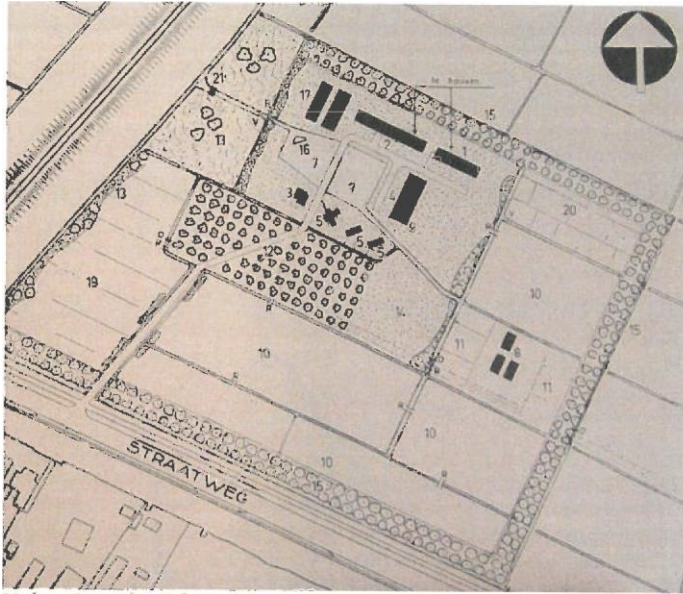
Inleiding

Achtergrond en gebruik

De Rietschuur werd in 1957 gebouwd voor de Stichting Arbeidsinrichting voor Geestelijk Onvolwaardigen (A.G.O.).¹ Deze stichting was in 1932 opgericht en zette zich in de regio Amsterdam in voor de integratie van mensen met een verstandelijke beperking in de samenleving. De stichting deed dit onder meer op een terrein in het westelijk havengebied van Amsterdam, maar vanwege een voorgenomen uitbreiding van het havengebied werd de huur daarvan in 1952 door de gemeente Amsterdam opgezegd. De gemeente bekostigde daarna de verplaatsing naar een nieuw terrein aan de Rijksweg in Diemen.

De locatie lag een flink eind buiten het dorp Diemen. Het terrein waarop de rietschuur werd gebouwd was ca twaalf hectare groot en kreeg het karakter van een landgoed onder meer omdat het werd omgeven met windsingels en er naast de Grote Rietschuur een woning en kleinere schuur werden gebouwd met daaromheen kwekerijen voor bloemen en fruit, weiden voor het houden van vee, een vijver voor eenden en zwanen en zelfs een perceel hakhout. De stichting AGO had het terrein als werkverschaffing voor haar cliënten vele jaren in gebruik. Het door de Stichting AGO georganiseerde AGO Werkverband bleef tot eind jaren '90 in Diemen gevestigd. Wel werd het werkgebied verbreed; in 1973 werd ook een dagopvang voor oudere geestelijk gehandicapten geopend en in 1977 verrees het AGO-zwembad. Ook werd begin jaren '90 de werkinrichting opengesteld voor psychiatrische patiënten. De naam Stichting AGO werd later aangepast in Stichting AGO Dagverblijven en weer later in "Cordaan". De huidige gebruiker van het complex van de werkinrichting Diemen is Pantar, dat leerwerkplekken biedt aan mensen met een achterstand op de arbeidsmarkt. In zekere zin wordt de Grote Rietschuur tot op heden dus nog steeds gebruikt als sociale werkvoorziening maar er zijn andere functies in ondergebracht zoals kantoren en een postsorteercentrum waar cliënten van Pantar te werk zijn gesteld. De oorspronkelijke groene terreininrichting heeft echter een versteend karakter gekregen door de aanleg van parkeerplaatsen en de bouw van het hoofdkantoor van Pantar. De bij het landgoed behorende gebouwen zoals kassen, stallen en de kleine rietschuur zijn in de loop der tijd gesloopt.

¹ AGO bestond sinds 1931 en zette zich in de Amsterdamse regio op verschillende manieren in voor de integratie van mensen met een verstandelijke beperking in de samenleving.

Links: uitsnede uit het ontwerp voor de terreininrichting, met centraal het langgerekte hoofdgebouw (2). Rechts daarvan de (kleine) rietschuur (1), links eendenvijvers (17). Onder een geplande opslagloods (4/9), hokken voor gevogelte en konijnen (5+6) en een beheerderswoning (3); Bron: *Bouw*, 28 maart 1959, nr. 13. Rechts: De bouw van het hoofdgebouw, ongedateerde foto, bron Het Nieuwe Instituut

Links entreehal met kunstwerk Pierre van Soest; rechts het interieur van de kantine; beide afbeeldingen datering onbekend; fotograaf J. Versnel. Bron: Het Nieuwe Instituut.

Links: zuidgevel met kantine en entree; datering onbekend; fotograaf J. Versnel. Bron: Het Nieuwe Instituut. Rechts: interieur wasruimte op de verdieping boven de entree; datering onbekend. Bron: Het Nieuwe Instituut

Beschrijving

Situering

De Grote Rietschuur was onderdeel van een landelijk complex dat buiten het dorp werd aangelegd en dat ten westen werd begrensd door de spoorlijn, ten noorden door de Diemerpolder en ten zuiden door de Muiderstraatweg. Tegenwoordig is de spoorlijn er nog steeds maar wordt het terrein aan de noordkant begrensd door sportvelden. Aan de zuid- en oostkant van het terrein wordt de nieuwe woonwijk Plantage De Sniep gerealiseerd.

Opzet

De opdracht voor het ontwerp van het inrichtingsplan en de gebouwen werd verstrekt aan Frank van Klingereren. Zijn ontwerp voor de gebouwen bleef echter beperkt tot de rietschuur en het hoofdgebouw. Hij kreeg als taakstelling mee dat de gebouwen een landelijke uitstraling moesten krijgen en een maximale goothoogte zouden hebben van 3 meter. Het ontwerp voor het hoofdgebouw ging uit van een langgerekte plattegrond en een rietgedekte kap op genagelde houten driescharnierspanten. De noordelijke langsgevel en de kopgevels kregen door middel van baksteen metselwerk eveneens aan landelijke uitstraling, maar de zuidelijke langsgevel werd met zijn grote houten pui met glasvulling eerder een glazen vliesgevel die meer modernistisch oogt. Het gebouw bevatte respectievelijk aan de west- en oostzijde van de entreerimte een kantine en een werkruimte met een droogzolder; boven de entree bevonden zich de was- en kleedruimten en toiletten. Het ontwerp werd om onduidelijke redenen nog enkele malen aangepast. Zo werd de kelder onder de entreerimte niet gerealiseerd en werden de spanten niet in beton uitgevoerd maar in hout.

Beschrijving van de bestaande situatie

Situatie; bron: Google Maps

De Rietschuur is opgetrokken op een langgerekte rechthoekige plattegrond en telt één bouwlaag met een rietgedekt zadeldak. Het gebouw is opgetrokken op een betonnen fundering met houten palen. Het bestaat uit negentien traveeën van gelijke afmetingen; de zesde tot en met achtste travee (van west naar oost) hebben een afwijkende opzet,

met dragende binnenwanden, een betonnen verdieping op betonnen liggers en kolommen, almede een ter plaatse van beide langsgevels een verhoogde gevel, waardoor er in dit bouwdeel feitelijk sprake is van twee bouwlagen onder een kap. De overige traveeën worden gescheiden door samengestelde grenenhouten kniespanten met afgeronde knieën, waarover gordingen, sporen, asfaltpapier, rietlatten en de rieten bedekking zijn aangebracht. De zuidgevel van deze traveeën is uitgevoerd in een alternerend ritme van lagere en iets verhoogde geveldelen.

De zuidgevel is ingevuld met grenenhouten glaspuien, steeds ter plaatse van de spanten gescheiden door smalle puiken met translucet glas of draadglas. De puiken in de lagere traveeën zijn uitgevoerd in een negenruits verdeling met in het hart een draairaam. De puiken in de verhoogd uitgevoerde traveeën hebben een verdeling met een centrale deur en daar omheen een 13-ruits verdeling, waarbij één raam is uitgevoerd als draairaam. In de 16e travee is de pui aangepast met een dubbele deur. In het verhoogde geveldeel zijn in de zesde en achtste travee twee boven elkaar geplaatste negenruits puiken aanwezig, met in elke pui centraal een draairaam. De zevende travee is op de begane grond uitgevoerd met een uitgebouwde erker, waarin zich de entree bevindt. Deze is uitgevoerd met een dubbele deur met zijlichten en drie bovenramen onder een breed overstekende houten luifel met bitumineuze afdekking. Oude afbeeldingen laten zien dat de uitbouw niet oorspronkelijk is en dat hier bij de oplevering alleen een luifel aanwezig was. Net naast de nok bevindt zich in het noordelijke dakvlak tussen de vijfde en zesde travee een gemetselde schoorsteen.

Zuidgevel zesde t/m achtste travee

Zuidgevel overige traveeën (16^e t/m 19^e)

Overzicht westgevel en zuidgevel

Zuidgevel en oostgevel

Westgevel

Oostgevel

Noordgevel

Interieur kantine eerste t/m vijfde travee

De beide kopgevels en de noordgevel zijn boven de betonnen fundering opgetrokken in baksteen metselwerk van roodbruine steen in Noors kettingverband. De gevels bestaan uit een steens binnenblad, een spouw en een halfsteens buitenblad. De beide kopgevels zijn geheel gesloten en worden afgedekt door boerenvlechtwerk met betonnen schouderstukken en nokafdekkers. De noordgevel bevat in de 14^e travee een grote dubbele deur. Op de overige traveeën is er vlak onder de dakrand een horizontale strook van drieruits puien, waarvan diverse met een draairaam. De puien worden ter plaatse van de spanten gescheiden door dichte panelen. In de verhoogde gevel van de zesde t/m achtste travee bevindt zich hierboven elk een pui met negenruits verdeling, waarvan één draaiend raam.

Interieur

In het interieur is de begane grondvloer uitgevoerd in beton, met lage opstortingen als basementen voor de spanten. De indeling van de eerste tot en met vijfde travee vormt de oorspronkelijke kantine en bestaat uit één ongedeelde zaalruimte met een vast buffet onder een kleine vliering. Doordat de ruimte hier doorloopt tot de verdiepingsvloer van de zolder, is hij hoog en licht. De houten spanten die in het zicht zijn gelaten geven er een robuust karakter aan.

De ruimte in de zesde t/m achtste travee bestaat uit een vierkante entreehal met een betonnen trappen naar de verdieping. Op de verdieping was een wasruimte met douches

gerealiseerd, nu is de ruimte met lichte scheidingwanden en glaspuien verdeeld in enkele kamers en opslagruimten, alle met systeemplafonds.

Recht tegenover de voordeur is op een ietwat schuin in de ruimte geplaatste bakstenen wand een schildering aangebracht door de kunstenaar Pierre van Soest.

De muurschildering is uit 1957 met daarop een voorstelling van vier mannen. De mannen zijn afgebeeld in werkkleding met petten op, één van hen leunt op een schop. Drie roken een sigaret, de vierde heeft een takje in de mond. Zij zijn geschilderd in heldere kleuren en verwijzen ongetwijfeld naar de mannen die hier te werk werden gesteld.

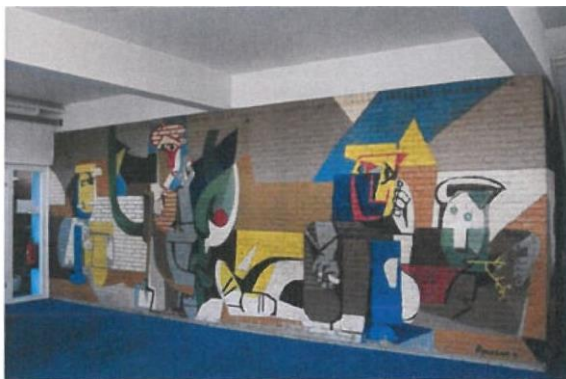
Muurschildering

Achter deze gemetselde muur bevindt zich een ruimte met daarin een toiletgroep.

Vanuit de entreehal is via een dubbele deur in de gemetselde binnenwand de ruimte in de traveeën 9 t/ 13 bereikbaar; de voormalige werkruimte met droogzolder. Deze is nu op de begane grond grotendeels met systeemwanden en puien ingedeeld in een gang en kamers, vaak als doos-in-doos uitgevoerd. De traveeën 14 t/m 19 bestaan weer uit een grote open ruimte, met daarboven een systeemplafond. De traveeën 9 t/19 worden thans volledig overdekt door een houten verdiepingsvloer, waarboven opslagruimte is. De vloer is opgehangen aan de spanten. De verdieping is bereikbaar via de oorspronkelijke eikenhouten trap tegen binnenzijde van de oostelijke kopgevel, die eertijds naar de droogzolder voerde.

Interieur entreehal

Muurschildering, bron WZNH

Entreehal

Verdieping boven entreehal

Gang en doos-in-doos travee 9 t/m 13

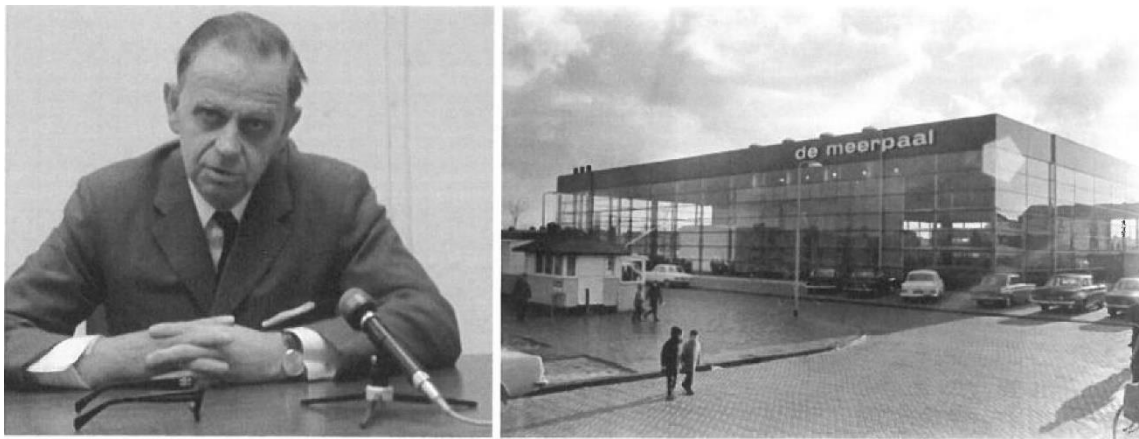
Open ruimte travee 14 t/m 19 Zolder boven travee 9 t/m 19

Architect

Frank van Klinger (1919-1999) studeerde tussen 1936 en 1940 weg- en waterbouwkunde aan de MTS. Eind 1948 begon hij zijn eigen 'Studio voor Bouwtechniek'. In de bouwperiode van de wederopbouwperiode kon het bureau gestaag uitbouwen. Vaak ging het om bouwtechnische opgaven, maar de bouw van een station voor kunstmatige inseminatie van vee in Broek en Waterland (1951-1952) vormde het eerste werk waarvoor Van Klinger ook het architectonisch ontwerp voor zijn rekening nam. In dit laatste jaar werd Van Klinger de vaste architect van scheepswerf Kraaier in Zaandam. Bij deze opdrachtgever werkte hij voor het eerst samen met beeldend kunstenaar Pierre van Soest; een samenwerking die tot het staken van zijn werkzaamheden in 1972 zou voortduren.

Typisch voor de ontwerpen van Van Klinger uit deze vroege periode is dat hij vaak in de scheepsbouw gebruikelijke materialen, elementen en oplossingen toepaste: weinig verkeersruimten, minimaal materiaalgebruik en de toepassing van houten constructies, zoals de samengestelde spanten in De Rietschuur.

links: Frank van Klinger, 1970 (bron: argosarts.org)

Rechts: De Meerpaal, Dronten, 1967 (bron: Tumblr)

Op het hoogtepunt van zijn carrière in de jaren zestig en begin jaren zeventig van de vorige eeuw, was hij een van de meest spraakmakende en controversiële architecten van Nederland.

Hij was een architect wiens werk in sterke mate werd beïnvloed door de maatschappelijke vraagstukken die speelden. Zijn naamsbekendheid is vooral te danken aan het ontwerp voor de Meerpaal in Dronten (1967): een gebouw met een veelheid aan functionele mogelijkheden op en rond een overdekt plein waarbij uiteenlopende functies geïntegreerd werden.²

Ook uit het ontwerp voor de Rietschuur spreekt zijn maatschappelijke betrokkenheid. Hij ontwierp hier niet alleen een functioneel open en licht gebouw waar mensen konden werken en eten én materialen op de zolder konden worden gedroogd, hij zorgde ook voor een aangename groene omgeving waar mensen tot rust konden komen.

² NAI, (CIS) Biografie F. van Klinger (1919-1999)

Kunstenaar

Pierre van Soest werd op 14 oktober 1930 te Venlo geboren. Hij studeerde van 1947 tot 1949 aan de Rijksacademie voor Beeldende Kunsten in Amsterdam en ontving in de jaren 1953 en 1954 de Koninklijke Subsidie voor de vrije schilderkunst. Hij was o.a. docent bij De Ateliers 63 in Haarlem en van 1972-1987 aan de Koninklijke Academie voor Kunst en Vormgeving te 's-Hertogenbosch. Hij werkte vaak samen met Frank van Klingeren op het gebied van wandschilderingen en betonreliëfs in openbare en particuliere gebouwen in Nederland (onder andere De Meerpaal in Dronten, jeugdcentrum Noord in Amsterdam en de kiosk van rederij Bergmann in Amsterdam). Pierre van Soest overleed in 2001.³

Zijn werk, en dat is ook te zien aan de vormgeving en heldere kleurstelling van de muurschildering, was verwant aan dat van de Cobra groep.

De muurschildering riep indertijd bij de opdrachtgever en de verantwoordelijke instanties de discussie op over de vraag of “in ruimten waar geestelijk gehandicapten verbleven andere normen aan kunstuitingen gesteld moesten dan de algemeen gangbare”. De conclusie was dat voor hen als groep geen ‘beschermende’ maatregelen nodig zijn.⁴

Motivering voor plaatsing op de gemeentelijke monumentenlijst

Globale waardenstelling

De Rietschuur, of feitelijk juister het voormalige hoofdgebouw van de Werkinrichting A.G.O. Diemen, heeft een hoge cultuurhistorische waarde als tastbare herinnering aan de sociaalmaatschappelijke en -economische ontwikkeling van Nederland in de wederopbouwperiode en daarbij in het bijzonder aan de wijze waarop in deze periode gestalte werd gegeven aan de zorg voor geestelijk gehandicapten. Het gebouw heeft een hoge stedenbouwkundige waarde als laatste restant van de voormalige werkinrichting. Daarbij ook een hoge architectuurhistorische waarde vanwege de bijzondere vormgeving, die een traditionalistische en expressieve, functionalistische vormtaal evenwichtig weet te combineren. Het gebouw vormt daarnaast een belangrijk en vroeg werk in het oeuvre van architect Frank van Klingeren (in samenwerking met kunstenaar Pierre van Soest), van wie nog maar een beperkt oeuvre bewaard is gebleven. Het gebouw is relatief gaaf bewaard gebleven, maar heeft door de grootschalige bebouwing in de directe omgeving wel enigszins zijn prominente plaats verloren.

Specifieke waardevolle elementen van het gebouw zijn:

Het beeld van een grote landbouwschuur met golvend rieten dak en gesloten noord-, oost- en westgevels;

De functionalistisch vormgegeven zuidgevel met glaspui;

³ www.pierreversoest.nl

⁴ Marina van den Bergen, Piet Vollaard, *Hinder en ontkenning. Architectuur en maatschappij in het werk van Frank van Klingeren*, Rotterdam, 2003. Pagina 224. Het citaat komt uit een artikel over Werkinrichting Diemeroord in *Bouw* 13 (1959) p.350.

De opzet met de strenge indeling in traveeën, gescheiden door samengestelde houten spanten; - De bouwkundige hoofdstructuur met centraal in het gebouw de entree, door dragende wanden gescheiden van de westelijke en oostelijke beuken.
Het monumentale kunstwerk van Pierre van Soest in de entree.

Architectuurhistorische waarde

Het pand is typologisch een zeldzaam exemplaar vanwege de vormgeving en uitvoering: het is niet alleen een schuur maar heeft ook kenmerken van een boerderij. De architectuur wordt enerzijds bepaald door de functionaliteit (werkruimte, droogzolder, kantine) anderzijds sluit het karakter van de boerderij aan bij de van oorsprong landelijke omgeving. De rationele eenvoud van het ontwerp is kenmerkend voor het oeuvre van de architect Frank van Klingeren en voor de architectuur uit deze periode. Het is opmerkelijk dat Van Klingeren zo zorgvuldig de verbinding wist te maken tussen de traditie van de agrarische bebouwing in de regio en de architectuur van zijn eigen tijd, waarmee hij het ontwerp goed in zijn landelijke omgeving inpaste.

Zeldzaamheidswaarde

De integratie van architectuur en kunstwerk is typerend voor de Wederopbouwperiode (1940- 1965). Dat het kunstwerk nog in redelijke staat en in situ bewaard is gebleven, geeft het gebouw een meerwaarde. Meerdere van door van Klingeren ontworpen gebouwen zijn afgebroken (o.a. Jeugdherberg Ockenburgh, Den Haag) of “vernieuwbouwd”, zoals de Meerpaal in Dronten. Het is bijzonder dat de Rietschuur nog in redelijk goede staat en vrijwel ongewijzigd behouden is gebleven, waardoor het gebouw representatief is voor zijn werk en de tijdsgeest van de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw.

Gaafheid

Hoewel met name de indeling van de grote werkruimte in de loop der tijd sterk is gewijzigd door de toevoeging van kantoren en het postsorteercentrum, is de oorspronkelijke hoofdstructuur en materialisering nog duidelijk herkenbaar. Ook de (zichtbaarheid van de) kapconstructie bepaalt mede de waarde. Hetzelfde geldt voor de gevelindeling. Hier zijn de van oorsprong houten kozijnen van de ramen en de deuren, in de loop der tijd (maar niet overal en niet consequent) vervangen door kunststof kozijnen met dubbel glas. Toch is de rationele en ritmische opzet van het ontwerp nog als zodanig afleesbaar. De kantine en de zolder hebben nog het meest hun oorspronkelijke karakter behouden. Ook het totaal van entreepartij met trappenhuis en wandschildering is karakteristiek en vormt onderdeel van de waardestelling.

Cultuurhistorische waarde

Een inrichting voor geestelijk gehandicapten op een landelijk complex buiten de dorpskern is tekenend voor de toenmalige opvatting over de gezondheidszorg en de omgang met patiënten met een verstandelijke beperking. ⁵

⁵ Een ander Noord-Hollands voorbeeld hiervan op grotere schaal is Duin en Bosch bij Castricum.

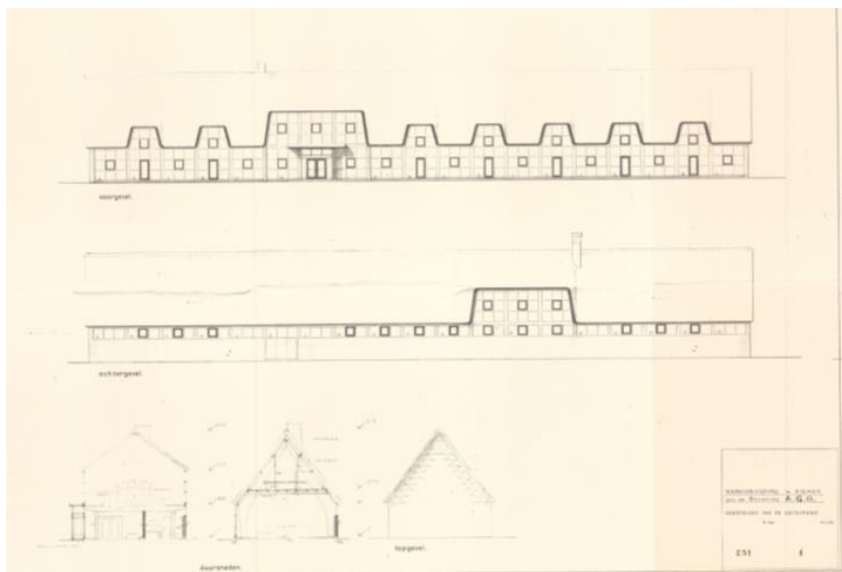
Conclusie

In een gemeente als Diemen, die niet wordt gekenmerkt door een grote dichtheid van monumentale bebouwing, is een dergelijk wederopbouwpaad van hoge architectonische en cultuurhistorische waarde belangrijk. Juist in een omgeving waar heel veel nieuw wordt gebouwd (Plantage De Sniep) is een historisch ankerpunt van grote betekenis; het verhaal van de plek (in hedendaagse terminologie vaak aangeduid als 'placemaking en storytelling') voegt voor de nieuw te vestigen gemeenschap veel toe.

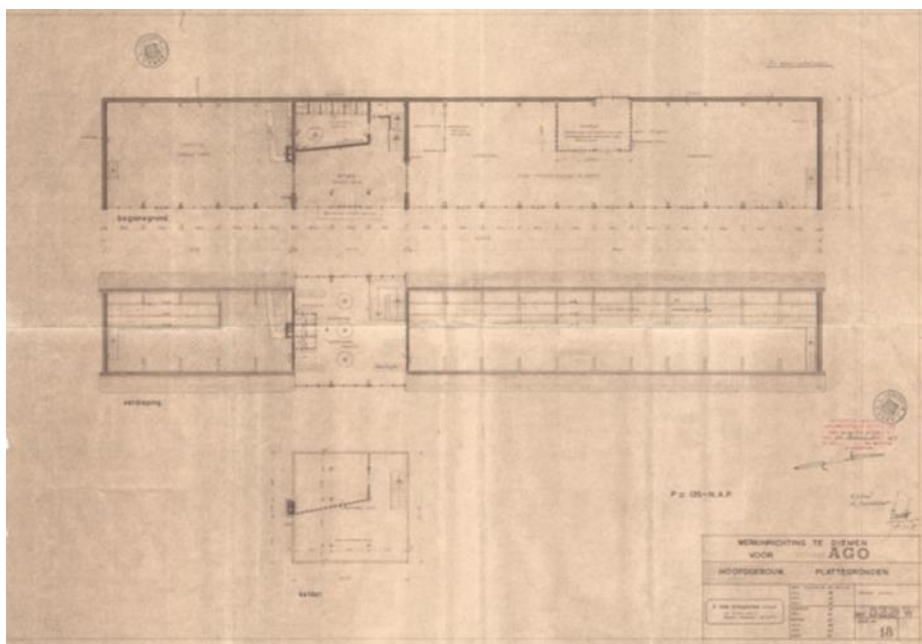
Bronnen

WZNH-Erfgoedcommissie, *Redengevende omschrijving*, Alkmaar, 2015

Bureau Polderman, *Hoofdgebouw voormalige A.G.O. arbeidsinrichting*, Rotterdam 2017

Tekeningen voor- en achtergevel

Plattegronden

